

ALEXANDRU MAMINA, *Cultură sistemică și cultură antisistemică. Literatura și arta în societatea românească (1829–1989)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 232 p.

Am citit cu interes și plăcere cartea *Cultură sistemică și cultură antisistemică. Literatura și arta în societatea românească (1829–1989)* scrisă de încă tânărul istoric Alexandru Mamina. M-au impresionat bogăția informațiilor vizând evoluția literaturii și artei pe parcursul a 160 de ani, precum și analiza concretă și nuanțată a operelor și activității scriitorilor și artiștilor din unghiul de vedere menționat în titlul volumului.

Am trăit o parte din perioada abordată în carte, timp în care am fost un cititor pasionat al cărților de literatură, am frecventat sălile de teatru și cele de expoziții ale operelor de artă. Dar, mai ales, am fost preocupat de analiza societății românești sub toate aspectele: politic, cultural, social, economic, moral. Ca urmare, pot depune mărturie și-mi permit unele considerații fiind în cunoștință de cauză.

Autorul a stăruit asupra contextului în care scriitorii și artiștii și-au desfășurat activitatea, cel mai adesea fiind nevoiți să înfrunte opoziția sistemului și să recurgă la diferite modalități pentru a face cunoscută și promova propria lor operă. Între acestea fabula, plasarea subiectului într-o altă epocă istorică, aluzia, sugestia, echivocul, transferul de sens (p.14).

Cartea este și o replică la adresa celor care, fiind mereu „pe val”, s-au erijat în îndrumătorii vieții cultural-științifice din România, trecând rapid dintr-o „barcă” în alta. Este cazul unor foști staliști care, după 1989, au devenit „promotorii” democrației în România, punând etichete și dând sentințe, pentru a acredita ideea că nimic valoros nu s-a realizat în anii „dictaturii comuniste”. Pentru mine, ilustrativ este Silviu Brucan care în anii 1946–1952 elogia măsurile represive luate de Ministerul de Interne împotriva liderilor PNȚ și PNL, pentru ca după 22 decembrie 1989 să fie inițiatorul organizației „civice și anticomuniste” numită Grupul de Dialog Social și să fie considerat „ideologul” noului regim democratic.

Alexandru Mamina demonstrează că în anii socialismului totalitar a existat o evoluție: în anii ocupației sovietice multor scriitori și artiști li s-a interzis publicarea sau expunerea operelor proprii, iar unii au fost arestați invocându-se motive politice. S-a promovat realismul socialist, cu eroi exemplari care luptau împotriva dușmanului de clasă, cu elogiarea regimului stalinist, care „asigura progresul în toate domeniile” și clădea un viitor „luminos” tuturor oamenilor muncii. Această viziune simplistă a fost abandonată în bună parte după retragerea trupelor sovietice din România în 1958. În conducerea PMR (PCR) au fost promovați activiști care au reușit să deschidă calea spre accesul la creațiile literare și artistice valoroase ale unor personalități interzise până atunci, precum scriitorii Lucian Blaga, Octavian Goga, Vasile Voiculescu și Ion Barbu sau pictorul Ion Țuculescu. Vechii staliști s-au opus cu înverșunare promovării valorilor naționale, folosind acuzațiile de naționalism și protocronism, care ar fi incompatibile cu ideologia socialistă și comunistă.

Autorul se referă la controversele de după 1989 privind aprecierea Tezelor din iulie 1971, apreciate în Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România ca fiind „un monument de obscurantism jdanovist. Cea ce a urmat a fost o restalinizare radicală”. Am analizat contextul istoric în care a fost publicat respectivul document și am constatat că autorii acestui pamflet politic nu fac nici cea mai mică referire la repetatele acuzații și amenințări ale Kremlinului la adresa conducerii de la București și a independenței României. Ele au fost reale: revoltat de faptul că, în august 1968, Nicolae Ceaușescu a condamnat intervenția a cinci state membre ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, mareșalul Andrei Antonovici Greciko a propus o acțiune similară împotriva României, raportând lui Leonid Ilici Brejnev, secretarul general al CC al PCUS, că armata

„Studii și materiale de istorie modernă”, vol. XXXVII, 2024, p. 153–162

sovietică „este pregătită și operațiunea poate fi realizată mult mai rapid decât în cazul Cehoslovaciei”. În cartea mea intitulată *Martor la impunerea, evoluția și prăbușirea regimului socialist totalitar din România (1957–1989)*, publicată la Editura Junimea în 2024, am citat mai multe documente, între care stenograma întâlnirii Nicolae Ceaușescu – Leonid Ilici Brejnev din mai 1970, când liderul sovietic i-a adus acuzații grave omologului său român: „Poziția României este pusă uneori în contradicție deschisă cu a celorlalte țări socialiste”, referindu-se la stabilirea relațiilor diplomatice cu R. F. Germania în ianuarie 1967, act care „a lezat interesele RDG și pozițiile comunității socialiste”; „România nu a pășit în rând cu partidele frățești, refuzând să rupă relațiile diplomatice cu Israelul” în timpul războiului din iunie 1967 cu statele arabe; vizita lui Nixon în august 1969 la București „a avut un caracter de cochetărie cu puterile imperialiste”; „România vrea să obțină avantaje economice prin schimbarea cursului său”; „Poate că România nu mai dorește să participe la tratatul de la Varșovia. Și în acest caz ar trebui să o spună deschis”. Pe un ton amenințător, liderul sovietic a conchis: „Noi nu putem trece peste acestea”. Replica lui Ceaușescu a fost fermă: „România respinge în mod categoric aprecierile, acuzațiile și insinuările conducerii sovietice”. Istoricul american Larry Watts a publicat documente care demonstrează că în 1969 conducerea sovietică a trecut România din rândul statelor „deviaționiste” (alături de China și Albania), în categoria „adversarilor Tratatului de Varșovia și în rând cu țările membre ale NATO”. Nicolae Ceaușescu nu putea face abstracție de faptul că politica sa de reforme interne și de deschidere internațională a generat ostilitatea conducerii URSS, cea de-a doua mare putere a lumii (după SUA). Pentru a evita ca România să aibă soarta Cehoslovaciei, conducerea de la București și-a declarat fidelitatea față de teoria marxist-leninistă și reluat unele practici restrictive în domeniul culturii și propagandei, care au fost anunțate de Nicolae Ceaușescu în iulie 1971.

Pe drept cuvânt, Alexandru Mamina apreciază că „nu s-a revenit niciodată la concepția totalitară a realismului socialist, nici măcar atunci când presiunea ideologică a puterii s-a accentuat din nou” (p. 157). Pot depune mărturie prin propria mea activitate: între 1971 și 1989 am publicat: singur 2 volume de documente și 5 în calitate de autor și coordonator; 6 cărți de autor, 4 în calitate de coordonator și coautor, la alte 16 fiind coautor; 109 studii în reviste de istorie. Cele mai multe se referă la perioada 1918–1944, abordând activitatea unor partide și lideri politici, alegerile parlamentare, rolul parlamentului, politica externă, starea de spirit și mentalul colectiv, precum și evenimente esențiale precum Marea Unire din 1918 și 23 august 1944. Aproape de fiecare dată, „cerberii” de la Secția Propagandă a CC al PCR mi-au pus piedici și a trebuit să fac memorii, să cer audiențe, să obțin noi referate de la Academia de Științe Sociale și Politice, Institutul de Istorie „N. Iorga”, de la Consiliul profesoral al Facultății de Istorie, dar nu m-am lăsat învins și am reușit. Cei fără operă au lansat în ianuarie 1990 ideea că în „anii comunismului” nu s-a permis publicarea de lucrări științifice și că „trebuie s-o luăm de la zero”. Am replicat atunci în Consiliul Facultății de Istorie, unde s-a făcut această afirmație: „Să o ia de la zero cei care se află la zero, pentru că cei care au o operă vor continua să scrie și să publice”.

Alexandru Mamina prezintă date concrete privind „contacte, negocieri și complicități (precum acelea dintre scriitori și cenzori) în domeniul culturii” (p. 153), cu referire la operele unor scriitori precum Marin Preda, Marin Sorescu, Eugen Barbu, Augustin Buzura, Titus Popovici, la filme realizate de Sergiu Nicolaescu, Mircea Mureșan, Malvina Urșianu, Mircea Danieliuc care s-au înscris în cultura antisistemică. Foarte interesante sunt paginile în care autorul demonstrează că etichetele aplicate unor scriitori și artiști, ca fiind susținători ai sistemului, sunt simpliste și, în fond, neadevărate, demonstrând că „apartenența la zona puterii le oferea o mai mare libertate de manevră, de expresie și de critică, ei scăpând cenzorilor de la nivelele inferioare sau medii ale ierarhiei politice și administrative” (p. 213). Sunt prezentate fapte concrete și aprecieri ale celor care au fost implicați în activitatea acestora. Despre Dinu Săraru, membru supleant al CC al PCR (1979–1984), directorul Teatrului Mic, actorul Ștefan Iordache avea să spună: „Nimeni nu știa cu ce sacrificii se făceau spectacolele. [...] Nimeni nu știe prețul plătit de Săraru, de actori sau de regizori. Câte discuții am avut cu oamenii care răspundeau de noi la Securitate – discuții nonviolente, dar săcâitoare” (p. 212–213). Am frecventat Teatrul Mic, unde, prin efortul lui Dinu Săranu, s-au pus în scenă piese

valoroase, scrise de autori români și străini, unele cu evidente aluzii la actualitatea politică din România. În cartea lui Mamina este dat un alt exemplu: rolul lui Alexandru Balaci, membru supleant al CC al PCR (1974–1979), la revista „Viața Românească”, despre care a scris Ileana Mălăncioiu: „Când s-a luat decizia ca revista să fie girată de Alexandru Balaci, care era vicepreședinte al Uniunii (Scriitorilor – n.n.) m-am temut, ca toată lumea, de o schimbare în rău. Dar, în pofida articolelor sale conformiste, noul șef al revistei s-a dovedit mult mai deschis decât ne-am fi așteptat; nu a respins nici o colaborare a celor care, prin ceea ce scriau, se situau la polul opus lui. În plus, fiind pentru publicarea textului integral, telefona la Consiliul Culturii și chiar la Secția Propagandă a Comitetului Central atunci când era cenzurat un autor valoros” (p. 214). Alexandru Mamina, care a publicat o carte despre Cenaclul Flacăra înființat și condus de poetul Andrei Păunescu, apreciază că a fost un „fenomen”, care a avut o extraordinară audiență. De regulă, spectacolele începeau cu câteva cântece și poezii dedicate partidului și „cârmaciului” după care, timp de trei-patru ore, se recitau poezii și se interpretau cântece despre Eminescu, Horea, Avram Iancu, despre Alba Iulia și Marea Unire, despre mănăstirea Putna și Ștefan cel Mare etc. Cenaclul era un „spațiu de libertate” pentru sute de mii (chiar milioane) de tineri (spectacolele se desfășurau pe stadioane). În acea atmosferă de entuziasm colectiv, la 29 decembrie 1983, Adrian Păunescu a declarat că adevărata sărbătoare națională a românilor era 1 decembrie (p. 103). Se subînțelegea că nu era 23 august, prezentat în propaganda oficială ca revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă condusă de PCR.

Un caz special, la care se referă Alexandru Mamina, este Dumnitru Popescu, membru al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, autorul romanului *Pumnul și palma* (3 volume, publicate în 1980, 1981 și 1982). Am citit cu interes acel roman în care se prezenta situația României în timpul ocupației sovietice, liderii PMR se conduceau după indicațiile primite de la Kremlin, iar dedublarea devenise un mod de existență a activiștilor, care se întrebau: „Este posibil să condamni un lucru și în același timp să-l justifici”? Am aflat din presă că romanul a generat o polemică sovieto-română. Într-un amplu articol din 4 mai 1983, în „Literaturaia Gazeta” au fost publicate fragmente din cartea lui Dumitru Popescu pentru a demonstra că autorul a calomniat URSS. Am citit replica publicată în „România Literară” cu titlul semnificativ: *Cu foarfecile împotriva adevărului*, în care se demonstra că în gazeta sovietică s-au prezentat citate scoase din context, pentru a demonstra o teză preconcepută.

M-am bucurat că Alexandru Mamina s-a referit și la o carte antisistemică – *Ademenirea*, scrisă de Romulus Zaharia, care abordează situația din centrul universitar Cluj în primii ani de după 23 august 1944, caracterizată prin „recrudescența, sub protecția noilor legi democratizante, a unei activități febrile inspirată de burghezia ungurească și de rămășițele horthyste strecurate în partid” (p. 94). Am fost implicat în problematica acestei lucrări. Citez din cartea mea intitulată *Povestiri adevărate. Memorii*, publicată la Editura Junimea în 2022: „În 1981 am fost solicitat de Mircea Măciu, directorul Editurii Științifice și Enciclopedice, și de Elena Docsănescu, director adjunct la Consiliul Culturii, să fac un referat, în calitate de specialist în istoria contemporană a României, la romanul *Ademenirea*, de Romulus Zaharia, predat Editurii Dacia din Cluj-Napoca. Acțiunea romanului avea loc în Clujul anilor 1945-1946, pe care-l cunoșteam din studiile mele la Arhivele Statului și la Biblioteca Academiei, dar și din discuțiile avute cu Ștefan Pascu și Zaharia Boilă la Cluj-Napoca, precum și cu Octavian Ghibu și Corneliu Coposu în București. Știam că foștii horthyști, deveniți peste noapte democrați, au ocupat, cu sprijinul armatei sovietice, posturile de conducere din Cluj, ca și din tot Ardealul de nord-est ocupat de Ungaria în 1940–1944, dedându-se la acte de violență împotriva românilor. Universitatea „Regele Ferdinand” fusese evacuată la Sibiu și Timișoara după dictatul de la Viena din 30 august 1940, iar noile oficialități se opuneau reîntoarcerii acesteia în Cluj. Guvernul de la București a acceptat să existe o Universitate maghiară și abia după aceea Universitatea românească a putut să-și deschidă porțile, la 25 septembrie 1945. Romulus Zaharia descria această realitate, axându-se pe activitatea studenților români, insistând asupra manifestației din 10 mai 1946 și a grevei acestora, precum și a atacului violent al muncitorilor maghiari de la întreprinderea „Dermata” și de la CFR asupra căminului „Avram Iancu”, în noaptea de 28/29 mai 1946. [Ulterior am aflat că eroul romanului, părintele Arcadie, era viitorul mitropolit Bartolomeu Anania]. În referatul trimis Consiliului Culturii am apreciat: «Cartea conține pagini de o mare densitate, autorul dovedind o reală

măiestrie în recompunerea unui tablou dramatic de anvergură asupra vieții politice și a stării de spirit din județul și orașul Cluj în perioada 1945–1946». Am semnalat unele erori materiale și am conchis că «romanul reflectă realitatea istorică și propun să fie publicat». După ce cartea a apărut, s-a iscat un adevărat scandal politico-diplomatic româno-maghiar și româno-sovietic. În octombrie 1983 am fost invitat de Ion Traian Ștefănescu – prim-vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, pe care-l cunoșteam din vremea studenției sale la Facultatea de Drept din București – să-i fac o vizită. Acesta m-a întâmpinat cu declarația că a rămas «entuziasmat» după ce a citit cărțile mele, mă prețuiește ca istoric etc. etc. Intrând în subiect, mi-a spus că a primit de la CC o reclamație foarte dură împotriva cărții *Ademenirea*, autorul Romulus Zaharia fiind acuzat de șovinism, ură de rasă, naționalism și de falsificarea istoriei. M-a rugat să particip, în calitate de istoric, la elaborarea unui răspuns din partea Consiliului Culturii. În cabinet a intrat Adriana Bittel, care m-a condus într-un birou de la Consiliul Culturii, unde se afla Alexandru Căprariu, directorul Editurii Dacia, înconjurat de un nor de fum de la țigările pe care le fumase; era galben-negru la față și extrem de afectat. După câteva minute, în birou a venit Romulus Zaharia, pe care atunci îl vedeam pentru prima dată: un domn de vreo 50–55 de ani, cu părul alb, foarte abătut. Le-am spus că apreciez romanul și că, indiferent ce se va întâmpla, pentru istorie rămâne faptul că în 1983 au existat un scriitor și o editură care au avut curajul să prezinte realitățile din Clujul anilor 1945–1946. După aceste scurte discuții, Căprariu și Zaharia s-au retras. Apoi am discutat cu directorul Radu Constantinescu și cu Elena Docsănescu despre modul de lucru. Mi-au prezentat memoriul și au propus ca răspunsul să fie structurat pe cinci puncte: sovieticii, evreii, ungurii, Maniu, comuniștii. I-am rugat să-mi dea memoriul și un exemplar din lucrare, pe care să pot marca cu creionul textele pe care le aveam în vedere; voi lucra acasă, unde am fișe scoase de la Arhivele Statului și de la Biblioteca Academiei, urmând să vin cu referatul peste trei zile. Au fost de acord. Am scris pe câte o coală de hârtie cele cinci puncte, am scos citate din *Ademenirea*, am inclus informații și documente istorice pentru fiecare în parte, prin care se dovedea că acuzațiile erau false. Am anexat o listă bibliografică, un documentar cu legislația din acei ani, precum și extrase din discursul liderului comunist Lucrețiu Pătrășcanu rostit la Cluj în 1946. Au ieșit 22 de pagini, pe care le-am predat doamnei Docsănescu. A doua zi, Ion Traian Ștefănescu mi-a dat telefon, zicând că referatul meu este «beton» și l-a trimis «capetelor pătrate» de la Secția Propagandă a CC al PCR. Probabil că acest referat a avut un rol moderator, deoarece am aflat că Alexandru Căprariu și Romulus Zaharia au primit sancțiuni oarecum moderate: ambii au fost sancționați pe linie de partid cu vot de blam cu avertisment, iar revista «Contemporanul» a publicat un «articol de direcție», prin care scriitorii erau atenționați să fie mai atenți atunci când abordează anumite subiecte. Cel mai grav era faptul că romanul *Ademenirea* a fost scos din librării în februarie 1984⁷. Este cert că mai multe persoane care făceau parte din sistem au avut un rol în publicarea acestei cărți: în primul rând autorul, dar și directorul Editurii Dacia, referentul, directorul adjunct și directorul din Consiliul Culturii și Educației Socialiste. Decizia de retragere a cărții din librării a fost luată după ce o mare parte a tirajului fusese deja difuzată.

În cartea mea de memorii m-am referit pe larg la Mircea Măciu, directorul Editurii Științifice și Enciclopedice, care s-a implicat cu tot sufletul în obținerea aprobărilor pentru publicarea cărților mele privind istoria Partidului Național-Țărănesc (1926–1947) în 1983 și istoria monarhiei în epoca modernă și contemporană, în 1988. Evident, eu nu am fost un caz singular; cu aceleași probleme s-au confruntat A. Simion, Gheorghe Buzatu și alți istorici care au reușit să publice cărți valoroase, întemeiate pe documente, care pot fi înscrise în cultura antisistemică.

Capitolul „Avatarurile naționalismului” începe cu următoarea apreciere: „În zilele noastre naționalismul este echivalat cu adversitatea față de liberalismul globalist, cu antieuroopenismul (când apare sub termenul de euroscepticism sau de suveranism), în general cu o atitudine holistică, autoritară, de impunere în spațiul public a elementelor de identificare colectivă (națională, statală, sau mai bine zis național-statală) în detrimentul dreptului la diferențiere individuală. De asemenea, este asociat cu regimul dictatorial ceaușist, sub sintagma național-comunismului” (p. 48). Promotorii aceste viziuni (de împrumut) au acționat metodic și cu perseverență, reușind ca în „România educată” să obțină în 2023 votarea legii prin care istoria a fost scoasă din școală, pentru ca tineretul să nu

cunoască trecutul poporului român la care să se raporteze și să compare cu situația actuală. Alexandru Mamina demonstrează, cu fapte concrete, că naționalismul a fost în secolul al XIX-lea un curent ideologic și politic european, care a condus la formarea statelor naționale (Grecia, România, Italia, Germania etc), că naționaliști au fost marii oameni de cultură, precum Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Simion Bărnuțiu, N. Iorga, Carol Szathmari, Nicolae Grigorescu, Andrei Mureșanu, precum și remarcabili lideri politici – Alexandru Ioan Cuza, Ion C. Brătianu, Nicolae Titulescu sau regii Carol I și Ferdinand. Este citată cronica lui V. A. Urechia din 1869 la albumul cu fotografii și monumente. Autor este Carol Szathmary, iar inițiativa și finanțarea au aparținut domnitorului: „prin el Măria Sa Carol I ne-a arătat odată mai mult că a lucra pentru viitor este a iubi și respecta trecutul, acea rădăcină fără de care nu poate fi tulpina presintului și fructele viitorului” (p. 64). Prin opera lor, marii scriitori și artiști au stimulat sentimentele patriotice ale românilor, Alexandru Mamina oferind mai multe exemple, între care piesa *Apus de soare* scrisă de Barbu Ștefănescu Delavrancea – „un omagiu adus lui Ștefan cel Mare, într-o perioadă în care, pentru românii din Bucovina mai ales, Ștefan cel Mare era un simbol al suveranității și, prin extensie, al unității naționale” (p. 72).

Am citit la pagina 100 o foarte pertinentă apreciere despre cei care „s-au plasat pe o poziție europenistă și proamericană, uneori ostilă nu numai naționalismului – înțeles ca exagerare a sentimentului patriotic –, dar și națiunii române ca atare, tratată în registrul derizoriu sau chiar insultător (Horia Roman Patapievici)”. Am citit elucubrațiile acestui absolvent al Facultății de Fizică – devenit după 1989 istoric, critic literar, filosof, îndrumător cultural – care nu s-a sfiit să scrie: „Toată istoria, peste noi a urinat cine a vrut. Când i-au lăsat romanii pe daci în formula hibridă străromânească, ne-au luat la urinare slavii. Se cheamă că ne-am plămădit în această clisă daco-romano-slavă. Apoi ne-au luat la urinat turcii. Era să ne înecăm, așa temeinic au făcut-o. Demnitatea noastră consta în a ridica mereu gura zvântată, iar ei reîncepeau. Apoi ne-au luat la urinat rușii, care timp de un secol și-au încrucișat jetul cu turcii, pe care, în cele din urmă, având o bășică a udului mai mare, i-am dovedit”. Același Patapievici aprecia în anul 2000: „Eminescu este cadavrul nostru din debara, de care trebuie să ne debarasăm dacă vrem să intrăm în Uniunea Europeană”. În 2022, Patapievici a reluat această „teză”, explicând că a urmărit să facă, „în oglinda entuziasmului unanim pentru Caragiale, bilanțul anului Eminescu, care fusese deja festivizat marcat și ratat, în 2000”. A emis „judecăți de valoare” cu totul originale: „Ca poet național, Eminescu nu mai poate supraviețui, deoarece noi ieșim azi din zodia naționalismului”; „Interesant Eminescu nu mai poate fi, deoarece tot ce e interesant în Eminescu e pur german”; „Eminescu nu mai poate apărea decât exasperant de învechit, iar cultura română din ultimii ani, în lupta pentru integrare euro-atlantică, nu dorește decât să scape de tot ce este învechit”; „Pentru nevoia de chip nou a tinerilor, care în cultura română de azi doresc să-și facă un nume bine văzut în afară, Eminescu joacă rolul cadavrului din debara”. Pentru „meritele” sale, Patapievici a fost numit în 2005 directorul Institutului Cultural Român de președintele Traian Băsescu.

Mondialiștii civiliști – care cultivă cu înverșunare anticomunismul – „consideră naționalismul o manipulare propagandistică și politica de independență a României sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu o înșelătorie, o manevră mediatică în fond cu voia nemărturisită a puterii sovietice tutelare” (p. 85). Nu intra în structura cărții o analiză concretă, dar pot da un exemplu semnificativ. Politrucii de după 1989 – pe care eu i-am numit civiliști, pentru a-i deosebi de adevărații reprezentanți ai societății civile – au recurs la falsificarea grosolană a atitudinii lui Ceaușescu și în fond a României față de evenimentele din Cehoslovacia anului 1968. Semnificativ este Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România, precedat de Mesajul președintelui Traian Băsescu, adresat Parlamentului în ziua de 18 decembrie 2006, devenit document oficial al statului român fiind publicat în „Monitorul Oficial al României”, partea a II-a, nr. 196 din 28. 12. 2006. În acest Raport, la pagina 137, se poate citi: „«Scena balconului» din 21 august 1968, în timpul căreia Ceaușescu s-a adresat din balconul clădirii Comitetului Central unei mulțimi de 100 000 de persoane adunate în Piața Palatului din București și a condamnat intervenția Pactului de la Varșovia la numai câteva ore după invadarea Cehoslovaciei, care a devenit o legendă a comunismului

național, nu a fost altceva decât o *mascaradă* (s. n. – I. S.), dar a funcționat: liderul neostalinist însetat de putere, lipsit de orice înclinație democratică, a reușit să trezească brusc entuziasmul popular”. Acest text a fost preluat dintr-o lucrare publicată de Vladimir Tismăneanu în 2005, fără a se face mențiunea de rigoare. Este limpede că prin asemenea aprecieri civiștii au urmărit nu numai denigrarea lui Nicolae Ceaușescu, ci și trimiterea în derizoriu al unei pagini luminoase din istoria noastră, de solidaritate cu popoarele ceh și slovac căzute victimă agresiunii și de afirmarea a independenței, suveranității și integrității teritoriale a României.

Cartea *Cultură sistemică și cultură antisistemică. Literatura și arta în societatea românească (1829–1989)* este o importantă realizare istoriografică și un îndemn spre o abordare nouă, fără etichete și idei preconcepate a trecutului, precum și cu deplin curaj în aprecierea prezentului.

Ioan Scurtu

COSMIN MIHUȚ, *Politică și discurs național în vremea domniei lui Alexandru D. Ghica (1834–1842)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2023, 283 p.

Despre domniile regulamentare au scris, în lucrări de sinteză, monografice sau în cadrul unor studii punctuale, mai mulți autori, de la Alexandru D. Xenopol și Ioan C. Filitti până la Gheorghe Platon și alți istorici mai recenti. Totuși, epoca respectivă nu a beneficiat de-a lungul timpului de la fel de multă atenție comparativ cu epoca Unirii sau a monarhiei constituționale, spre exemplu, excepție făcând problematica mișcării de regenerare politico-națională amorțită atunci sub conducerea generației pașoptiste. Sunt cunoscute cadrul instituțional, reglementările din domeniul relațiilor agrare, fricțiunile cu Rusia în calitatea sa de putere protectoare, dar se știe mai puțin cu ce chestiuni curente s-au confruntat domniile respective, care a fost, să zicem așa, materia concretă a politicii de zi cu zi și care au fost oamenii angajați efectiv în ceea ce s-a întâmplat. Din acest punct de vedere, volumul publicat de Cosmin Mihuț, concentrat asupra evenimentului politic și asupra grupurilor de interes și de influență, oferă o serie de informații utile. Aflăm astfel despre discuțiile și disputele în jurul unor chestiuni de mai mică sau mai mare importanță, de la proiectul de lege privind îndreptarea unor unități de măsură și acela referitor la arendarea poștelor, până alegerile din 1836 pentru Adunarea Obștească și introducerea așa-numitului articol adițional în Regulamentul organic (p. 49–50, 67–70, 79–87). Un alt aspect nu foarte cunoscut abordat în volum sunt problemele financiare ale țării, agravate pe fondul datoriilor domnitorului Alexandru Dimitrie Ghica personal și al falimentului Caselor de comerț Ștefan Meitani și Ștefan Hagi Moscu, atrăgând consecințe negative la nivelul Vistieriei (55–58, 73–75).

Cât privește oamenii din epocă, este de apreciat încercarea autorului de a realiza ceea ce s-ar chema un studiu de rețea, surprinzând, pe lângă încadrările instituționale, relațiile de familie și cercul de interes în interiorul și în funcție de care și-au desfășurat activitatea. Legăturile unora dintre ei ajungeau inclusiv până la Constantinopol, ca în cazul Eufrosinei Suțu, soția ultimului domnitor fanariot – Alexandru Suțu – și mama Ruxandrei, căsătorită cu Ștefan Meitani, partenerul de afaceri al lui Alexandru Dimitrie Ghica, ce a obținut în favoarea numirii acestuia din urmă ca domnitor sprijinul unui personaj influent în capitala Imperiului otoman – Nicolae Aristarhi, răsplătit apoi cu statutul lucra de capucheaia a Țării Românești, de natură să-i deschidă noi posibilități de îmbogățire (p. 53). Tot în legătură cu actorii politici din epocă, să mai amintim distincția pe care o face autorul între „partida națională” avându-l ca lider pe Ion Câmpineanu, respectiv, după 1840, „partida de opoziție” condusă de Emanoil Băleanu, al cărei diferend cu domnitorul nu mai survenea atîta pe considerente politice sau eventual ideologice, cât mai degrabă personale (p. 232–233).